

Morala ca „terapie și consonanță” în opera lui Ștefan Odobleja¹

Eronim-Celestin BLAJ*

Key-words: *morals, therapy, consonance, human conduct, Ștefan Odobleja*

Răsfoind o serie de articole și manuscrise din jurul anului 1930, am intrat fără să vreau în atmosfera delicată a acelor vremuri în care domnea instabilitatea politică și se conturau marile reforme de după Primul Război Mondial. Unul dintre aceste articole, care mi-a captat atenția în mod deosebit, a fost „Reforma învățământului secundar”, scris de C. Rădulescu-Motru, publicat în „Revista de Filosofie”, ca o critică a reformei învățământului din anul 1928, în care autorul surprinde circumstanțele adoptării reformei, dar și cadrul obiectiv al acesteia. C. Rădulescu-Motru susține: „criteriul obiectiv, după care este să se judece o reformă a învățământului, este o acțiune de conștiință decât de știință” (Rădulescu-Motru 1930: 287). În același articol, am descoperit, că atât educația fizică, cât și cea morală au fost introduse în programa școlară, odată cu intrarea în vigoare a acestei reforme:

Educațiunea morală constituie una din preocupările de căpetenie ale liceului. În afară de tendința educativă generală a materiilor de învățământ ce se predau în liceu, educațiunea morală se va urmări prin lecții și exerciții speciale, cu scopul de a cultiva însușirile sufletești ale elevilor, formându-le deprinderi de viață cinstită, ordonată și disciplinată, necesară omului și cetățeanului (<http://lege5.ro/Gratuit/gezdiobuga/legea-nr-79-1928-pentru-invatamantul-secundar-10.12.2013>).

Am început astfel acest studiu, deoarece notele menționate mi s-au părut a fi deosebit de importante în cunoașterea și înțelegerea a ceea ce savantul român Ștefan Odobleja avea să aprofundeze, zece ani mai târziu, în două capitole distincte axate pe educație și morală în cartea sa *Psychologie Consonantiste*, tipărită în două volume la Lugoj, între anii 1938 și 1939 și difuzată de librăria pariziană Maloine.

Ștefan Odobleja s-a născut într-o familie de țărani la 13 octombrie 1902, în comuna Izvorul Aneștilor din județul Mehedinți. A absolvit școala primară în comuna natală și Liceul „Traian” din Turnu Severin. Între anii 1922 și 1928 studiază medicina la București ca bursier medico-militar. În anii următori, până în 1946, Odobleja activează ca medic militar în diferite garnizoane din țară: Brăila, Turnu

¹ Această lucrare a fost cofinanțată din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, Cod Contract: POSDRU/159/1.5/S/140863, Cercetătoricompetitivi pe plan european în domeniul științelor umaniste și socio-economice. Rețea de cercetare multiregională (CCPE).

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România.

Severin, Lugoj, Lipcani, Dorohoi, Turda, Târgoviște, Cernavodă, București și Dej. În cursul celui de-al Doilea Război Mondial a luat parte ca medic de regiment și ulterior ca medic șef de ambulanță. În anul 1946 este pensionat și se retrage în satul natal, iar din anul 1961 a locuit la Drobeta-Turnu Severin.

În anul 1929 publică articolul *Metodă de transsonanță toracică* în „Buletinul medico-terapeutic” din 1 mai 1929, în care formulează pentru prima dată legea reversibilității.

În anul 1935 publică lucrarea *La Phonoscopie* editată la Paris de editura Gaston Doin și premiată cu premiul „General Doctor Papin Alexandru”, care se acorda celor mai meritorii lucrări scrise de un medic militar. La congresul internațional de medicină militară, care a avut loc între 8 și 12 iunie 1937 la București și la care a participat și o delegație a Marinei Statelor Unite ale Americii, condusă de dr. W. S. Bainbridge, Ștefan Odobleja a prezentat o comunicare pe tema fonoscopiei și a distribuit prospectul prin care se anunța apariția lucrării sale *Psychologie Consonantiste*, tipărită în două volume, între anii 1938 și 1939, și difuzată de librăria pariziană Maloine, așa cum aminteam și mai sus. Izbucnirea războiului la 1 septembrie 1939, urmată de restricții și, ulterior, de întreruperea relațiilor cu țările occidentale, au îngreunat difuzarea în cercurile științifice a acestei lucrări, care expune pentru prima dată o concepție cibernetică unitară asupra fenomenelor psihologice, biologice, sociale și economice. Cartea a fost recenzată de C. Atanasiu în revista „Spirit militar modern” – numărul ianuarie-februarie 1939 – și de S.M. Strong în „Psychological Abstracts” – S.U.A, numărul din ianuarie 1941 –, cu precizarea că recenzorul nu a văzut lucrarea în original.

La al treilea Congres internațional de cibernetică și sisteme, care a avut loc la București între 25 și 29 august 1975, a prezentat comunicarea „Cibernetică și psihologia consonantică”, iar la cel de-al patrulea Congres, care a avut loc la Amsterdam între 21 și 25 august 1978, nu a putut participa, din cauza bolii, dar comunicarea sa *Diversitate și unitate în cibernetică* a apărut în volumul *Current topics in cybernetics and systems* (Rose 1978: 158-159).

Ștefan Odobleja s-a stins din viață la data de 4 septembrie 1978 la Drobeta-Turnu Severin, la vârsta de 76 de ani; la o lună după decesul său avea să vadă lumina tiparelor cartea sa *Psihologia consonantistă și cibernetică* la Editura Scrisul Românesc din Craiova (Drăgănescu *et alii* 1979: 15-17).

În *Psychologie Consonantiste*, savantul român, dedică un capitol întreg moralei, al cărui proces îl explică prin prisma legilor afirmate de el, asemenea tuturor celorlalte domenii asupra cărora s-a aplecat. În cele 18 pagini dedicate acestui capitol, insistă cu precădere asupra moralei, pe care o consideră un îndreptar al individului, al familiei și a societății. Ștefan Odobleja, definește morala ca:

...știință a binelui și a fericirii. Ea este filosofia și igiena fizică și psihică a vieții sociale. E știința echilibrului social. Ea este știința acordului sau a consonanței între interesele indivizilor sau între interesele individului și interesele societății. Știința armoniei și a echilibrului între sine și societate (Odobleja 1982: 533).

O definiție asemănătoare, dar mult mai restrânsă din punct de vedere conceptual, găsim în cartea lui Herbert Spencer, *Eseuri despre educație*:

...esența moralei, este conduita omului în societate și în general în viață. Viața morală este sinonimă cu conduita morală, iar conduita morală este un ansamblu și, într-un sens, un ansamblu organic, un agregat de acțiuni legate între ele, înfăptuite de un organism (Spencer 1973: 11).

Analizând definiția moralei dată de Odobleja, care la prima vedere pare a fi o definiție schematică, nu putem să nu remarcăm atât pluralitatea gândirii savantului român, cât și dorința acestuia de a ne trasa un îndreptar în comportamentul uman; ba mai mult, putem observa în lucrarea sa o cunoaștere enciclopedică, ce are ca fundament psihicul uman, dar și experimentele pe care acesta le-a înfăptuit în calitatea sa de medic militar.

Cu toate că în viața sa a fost supus la nenumărate încercări, savantul român a reușit – prin voința sa puternică și prin dorința de cunoaștere – să ne transmită ceea ce Carmen Cozma numește, „caracterul românesc”, adică „profunzimea cugetării și a sensibilității, a trăirii emoționale, atât în rostire, cât și prin faptă” (Cozma 2008: 35-36).

De remarcat în concepția lui Ștefan Odobleja este diviziunea pe care o face moralei: morala teoretică (receptivă, cognitivă, reală, descriptivă) și morala practică (aplicată, reactivă, ideală); morala generală (sintetică, abstractă, filosofică) și morala particulară (analitică, concretă, empirică); există o morală personală, bazată pe un echilibru definitiv al dorințelor interioare și al nevoilor exterioare, și o morală socială, fondată pe un echilibru între propriile dorințe și dorințele altora (Odobleja 1982 : 534-535). Consider de reținut faptul că, pentru a ne însuși un echilibru stabil în comportamentul uman, avem nevoie de o educație morală puternică, întemeiată pe „igienă fizică și psihică a vieții sociale” (Odobleja 1982: 533), așa cum ne învață savantul român.

Un rol foarte important în viziunea lui Ștefan Odobleja îl joacă și conștiința solidarității sociale; este conștiința asemănării sau a consonanței cu alții, conștiința înrudirii cu semenii noștri, conștiința similitudinii, a egalității și echivalenței. Este, practic, suma sau ansamblul virtuților sociale precum justiție, altruism, caritate, bunătate, milă, generozitate, simpatie, iubire, sinceritate, respect față de celălalt.

Virtutea – susține Aristotel - este, așadar, o dispoziție habituală dobândită în mod voluntar, constând în măsura justă în raport cu noi, determinată de rațiune, și anume în felul în care o determină posesorul înțelepciunii practice. [...] De aceea, prin esența ei și prin conceptul care o definește, virtutea este o medietate; însă în raport cu binele suprem și cu perfecțiunea, ea reprezintă punctul cel mai înalt (Aristotel 1998: 55).

Chiar dacă Ștefan Odobleja nu insistă aproape deloc asupra virtuților pentru a le aprofunda sau a le defini, unii critici considerând aceasta o carență a operei sale, trebuie să remarcăm voința puternică a medicului Odobleja de a ne oferi o rețetă completă, cu un efect durabil și eficient.

Moralitatea, afirmă pionierul ciberneticii, este acel echilibru între drepturi și îndatoriri, este sănătate socială (Odobleja 1982: 537); în aceleași acorduri de consonanță cu Immanuel Kant:

Conceptul de datorie reclamă deci acțiunii în chip obiectiv acordul cu legea, iar maximei ei îi reclamă subiectiv respectul pentru lege, ca fiind unicul mod de determinare a voinței prin lege (Kant 1995: 110).

Condiția supremă a moralității este legea morală. Aceasta înseamnă că sunt bune, din punct de vedere moral, doar acele acțiuni îndeplinite din respect pentru legea morală, adică din datorie. Legea morală este universală și rațională; valoarea sa nu depinde de ceea ce ea prescrie, ci de acțiunile care se fac prin respectarea acesteia. Dacă ar fi să stabilim un punct comun între acești doi autori ai culturii europene, cred că acela ar fi legea; dacă Immanuel Kant în *Critica rațiunii practice* împarte legea în două imperative, ipotetic și categoric, Ștefan Odobleja ne supune atenției șapte legi, demne de luat în seamă: „legea echivalenței” (bazată pe egalitatea morală a oamenilor), „legea echilibrului” (acțiune, echilibru, pace), „legea compensației” (determină aptitudinile personale: lipsurile sunt compensate prin calități), „legea reacției” (orice acțiune exercitată asupra unei persoane atrage o reacție din partea acesteia), „legea alternanței” (bazată pe prudență), „legea reversibilității” (drepturile impun îndatoriri, și invers) și ultima lege – nu și ca importanță –, „legea consonanței”, ne indică pluralitatea moralei în funcție de acte, vârstă, clasă socială, profesie, caracter personal (Odobleja 1982: 546-549).

Potrivit lui Aristotel, *binele suprem* pe care omul îl poate realiza, deci fericirea sa, constă în perfecționarea sa ca om,

...în activitatea sufletului și în actele ce se conformează rațiunii [...] propriu omului desăvârșit este să facă toate acestea bine și frumos, executând în mod perfect fiecare act, după virtutea care îi este proprie [...] în acord cu cea mai bună și mai desăvârșită (Aristotel 1998: 18).

Legea morală, potrivit lui Kant, este exprimată de o poruncă, adică de un imperativ: acesta este împărțit în două categorii: imperativul ipotetic și cel categoric. Imperativul ipotetic este o poruncă subordonată unei ipoteze și nu are valoare morală, pe când imperativul categoric, este o poruncă necondiționată, *a priori*, și are valoare morală. Kant a exprimat imperativul categoric în formula:

acționează astfel ca să folosești umanitatea atât în persoana ta, cât și în persoana oricui altuia, totdeauna în același timp ca scop, iar niciodată numai ca mijloc (Kant 1995: 238).

Spre deosebire de Aristotel, care vedea în *fericire* scopul tuturor acțiunilor omului, Kant nu este de acord cu această idee și afirmă că binele suprem constă în unirea dintre fericire și virtute.

După ce am făcut o scurtă incursiune prin ideile celor doi titani ai filosofiei, putem reliefa cu ușurință concepția lui Ștefan Odobleja, potrivit căreia atitudinea morală este totalitatea reacțiilor și comportamentelor unei persoane din punct de vedere moral.

Idealul uman constă în echilibrul cel mai perfect între sine și ceilalți, între individ și societate [...] este maximum de consonanță, de armonie, de acord, de concordanță între indivizi, colectivități și între indivizi și colectivități (Odobleja 1982: 537).

Idealul moral este deci „acela de a se confunda cu alții” (Odobleja 1982: 537). Pionierul ciberneticii își deschide practic inima, comunicându-ne profunzimea iubirii ce o purta față de aproapele său, iubirea fiind înțeleasă ca autocomunicare a binelui: este forța pe care binele o demonstrează în ieșirea din sine însuși, în a se

transfera într-o altă ființă, în participarea la o altă ființă și în a se dăruie unei alte ființe. Înțelegând iubirea ca autocomunicare a binelui, o separăm de acele pasiuni distructive: iubirea vrea să trăiască și să dăruiască viața, vrea să ofere libertate vieții. Iubirea este dăătoare de viață, creatoare, în măsura în care face să existe ființa care iubește, punând-o în relație cu însuși Dumnezeu (Moltmann 1991: 68).

În pofida unei vieți dificile, cu o inteligență sclipitoare pionierul ciberneticii ne-a dăruit prin opera sa un îndreptar demn de urmat, mai cu seamă de noi, românii. Ștefan Odobleja a reușit, datorită minții creatoare și antrenamentului său zilnic, să urce treptele altarului culturii române și să devină un „arheu” al neamului românesc (Cozma 2008: 17-39).

Bibliografie

- Aristotel 1998: Aristotel, *Etica Nicomahică*, București, Editura IRI.
- Cozma 2008: Carmen Cozma, *În deschisul filosofării morale românești*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Drăgănescu et alii 1979: Mihai Drăgănescu, Săhleanu Victor, Bălăceanu Constantin, Giuculescu Alexandru, Ștefan Gheorghe, Mocanu Petre, *Precursori ai ciberneticii*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- Kant 1995: Immanuel Kant, *Întemeierea metafizicii moravurilor. Critica rațiunii practice*, București, Editura IRI.
- Moltmann 1991: Jürgen Moltmann, *Trinitate și regno di Dio*, Brescia, Editrice Queriniana.
- Odobleja 1982: Ștefan Odobleja, *Psihologia consonantistă*, traducere în limba română de P. Iacob, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Rădulescu-Motru 1930: Constantin Rădulescu-Motru, *Reforma învățământului secundar*, „Revista de Filosofie”, vol. XIII (Serie Nouă), nr. 3, iulie-septembrie.
- Rose 1978: John Rose, *Current topics in cybernetics and systems*, Amsterdam, Editura Springer, Amsterdam.
- Spencer 1973: Herbert Spencer, *Eseuri despre educație*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- <http://lege5.ro/Gratuit/gezdiobuga/legea-nr-79-1928-pentru-invatamantul-secundar>, [10.12.2013].

Morals as “Therapy and Consonance” in Ștefan Odobleja’s Work

Despite a difficult life, by cultivating and manifesting a creative mind, the pioneer of cybernetics Ștefan Odobleja has established – throughout his original work, *Psychologie consonantiste* (1938-1939) – some authentic landmarks concerning morals and human conduct. In this paper I try to emphasize the contribution of the Romanian scientist to making up a philosophical morals based on training, shaping, and “moral hygiene”. Thanks to its affective notes, morals can be defined through knowledge, sensitivity, interest, conduct; no less, consonance can be grounded on the reversability law, through the equilibrium, skill, etc.